

Factors de risc i factors de protecció

Marcelo F. Aebi

PID_00202760

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. La família.....	7
2. L'escola.....	11
3. El barri.....	14
4. Els iguals i les bandes juvenils.....	18
5. Els mitjans de comunicació de massa.....	20
6. La prevenció de la delinqüència juvenil.....	25
Resum.....	28
Exercicis d'autoavaluació.....	29
Solucionari.....	31
Glossari.....	32
Bibliografia.....	34

Introducció

En aquest mòdul analitzarem una sèrie de factors de risc i de protecció vinculats a la delinqüència juvenil. Els factors de risc augmenten la probabilitat que un adolescent es comporti de manera desviada. Els factors de protecció disminueixen aquesta probabilitat o, dit d'una altra manera, augmenten la probabilitat que un adolescent es comporti de manera prosocial.

Hem seleccionat una sèrie de factors dels molts que ha estudiat la criminologia, de manera que permeten analitzar els diferents aspectes de la vida quotidiana dels adolescents: la família, l'escola, el barri, els iguals i les bandes, i els mitjans de comunicació. Aquests factors s'analitzaran per mitjà del prisma de les cinc grans teories criminològiques presentades en el mòdul 2. Així, veurem que, sota determinades condicions, els factors estudiats poden ser factors de risc. Per exemple, una família conflictiva, el fracàs escolar, el fet de viure en un barri desfavorit, d'estar envoltat d'iguals desviats o de formar part d'una banda juvenil poden augmentar les probabilitats que un adolescent adopti un estil de vida desviat. No obstant això, aquests factors també es poden presentar de manera positiva i es poden transformar en factors de protecció. Per exemple, un clima familiar cordial, amb pares que supervisen correctament el comportament dels seus fills i els ofereixen afecte i protecció, o un ensenyament escolar eficaç, un barri on els veïns s'apreciïn i es respectin, o un grup d'amics convencionals, implicats en activitats prosocials poden afavorir el respecte de les normes de convivència social.

Tanmateix, assenyalem que la majoria de les recerques criminològiques han tractat aquests factors com a factors de risc, i s'han concentrat així en configuracions familiars, escolars, de barri o amistoses negatives, i en els efectes nefastos que aquestes podrien tenir sobre la implicació en la delinqüència dels adolescents que hi estan exposats.

Els resultats de les recerques permetran contrastar si les hipòtesis teòriques han estat corroborades o refutades (falsades) per les dades empíriques.

En l'últim capítol d'aquest mòdul presentarem també els resultats dels principals programes de prevenció de la delinqüència que han estat objecte d'avaluacions científiques.

Objectius

En aquest mòdul, els estudiants trobaran les eines necessàries per a assolir els objectius següents:

- 1.** Conèixer les característiques dels factors de risc següents: la família, l'escola, el barri, els iguals i les bandes, els mitjans de comunicació.
- 2.** Aplicar les principals teories criminològiques presentades en el mòdul 2 a la relació d'aquests factors amb la delinqüència juvenil.
- 3.** Conèixer els principals resultats de les recerques empíriques sobre la relació dels factors de risc estudiats amb la delinqüència juvenil.
- 4.** Conèixer els principals programes de prevenció de la delinqüència juvenil.

1. La família

Com ja hem indicat en una altra ocasió (Aebi, 2008), la **socialització** es pot definir de la manera següent:

“El procés pel qual els individus aprenen les maneres d’actuar i de pensar del seu entorn, els interioritzen, els integren en la seva personalitat i arriben a ser membres de grups on adquireixen un estatus específic”.

(Ferreol, 1995)

La vida pacífica en societat seria impossible en absència de certes normes bàsiques de convivència, i el procés de socialització intenta inculcar en els nous membres de la societat el respecte per aquestes normes. Per a Busino (1992, pàg. 83), “el resultat de la socialització no és bo en si mateix o per si mateix: és bo en la mesura que s’ajusta al que esperen els adults, els grups socials que gaudeixen de prestigi, que posseeixen influència i poder, en definitiva, els que són capaços de fer valer els seus propis valors –siguin els que siguin– a exclusió dels altres”.

La família es considera el principal agent de socialització, ja que, per regla general, l’individu conviu amb els pares durant els primers anys de vida i, en conseqüència, en rep l’educació elemental. Atesa la importància d’aquesta primera formació, podem dir que la influència familiar se sol fer sentir, amb més o menys intensitat, durant tota la vida de l’ésser humà. Per aquest motiu s’ha afirmat que la **família** és

“la institució essencial per mitjà de la qual s’assegura la reproducció de les relacions socials”.

(Ferreol i Noreck, 1993, pàg. 98)

Des del punt de vista de les teories criminològiques, la família pot ser tant un factor de protecció com de risc pel que fa a la implicació en la delinqüència. Així, una socialització d’acord amb les normes de convivència social facilitarà la vida del nen en societat i actuarà com un factor de protecció. Aquesta idea entronca amb la **teoria de l’aprenentatge social**, que també preveu que una socialització inadequada, per exemple amb models paternals desviats, germans o germanes implicats en comportaments antisocials, o pares que no tenen capacitat per a resoldre els conflictes familiars de manera pacífica, constitueix un factor de risc. En la mateixa línia, la **teoria del control** considera que el risc d’implicar-se en la delinqüència augmenta quan els pares que no super-

visen correctament els fills, establint, per exemple, regles clares i consistents sobre el que es permet i el que es prohibeix, les hores de tornar a casa i respectar-les, i interessant-se en qui són els amics dels fills. En sentit contrari, la família seria un factor de protecció quan el control patern és exigit de manera correcta. Aquest control patern té una influència directa sobre les activitats dels adolescents, i en particular sobre el temps que passen fora de casa i les persones amb les quals es passa aquest temps. En aquest context, les **teories situacionals** preveuen que el risc de cometre un delictes és més gran com més gran és el temps que es passa fora de casa fent activitats no estructurades i no supervisades. Al mateix temps, una família amb un elevat nivell de conflictes interns constitueix una font de **tensió** per als seus membres, la qual cosa força de vegades els adolescents a preferir passar més temps fora de casa i, eventualment, a implicar-se en comportaments socials, ja sigui perquè se'ls presenta l'oportunitat (teories situacionals) o perquè aquests comportaments constitueixen una manera d'alliberar la tensió (teoria de la tensió). Finalment, des de la perspectiva de la **teoria de l'etiquetatge** es pot afirmar que els fills de famílies dissociades, conflictives o els pares o germans de les quals han tingut antecedents delictius seran sovint etiquetats com a problemàtics o conflictius, la qual cosa engendrarà el rebuig dels seus iguals convencionals i un control més important exercit per les autoritats del sistema de justícia penal.

Les recerques empíriques s'han ocupat amb freqüència de la influència de l'estructura familiar sobre la implicació en la delinqüència dels fills. Fins als anys noranta, la majoria d'aquestes recerques distingien les famílies monoparentals –designades sota la denominació genèrica de *famílies dissociades* o **llars trencades** (*broken homes*)– de les famílies intactes –generalment definides com aquelles en què hi havia dues figures paternes, cosa que portava sovint a incloure-hi les famílies recompostes sota aquesta denominació. La hipòtesi central d'aquestes recerques suggereix que hi ha una correlació entre família dissociada i delinqüència, en el sentit que els fills de famílies dissociades cometien més delictes que els fills de famílies intactes. En una de les primeres metaanàlisis realitzades en criminologia, Wells i Rankin (1991) van presentar els coeficients de correlació entre família dissociada i delinqüència de 44 recerques. Aquests coeficients varien entre 0,005 i 0,50. La mitjana és de 0,153, amb una desviació típica de 0,109. Es tracta de coeficients Phi, la qual cosa significa que la taxa de prevalença de la delinqüència en les famílies dissociades era superior en un 15% a la de les famílies intactes. Quan els resultats de les recerques són ponderats en funció de la grandària de la mostra, el coeficient de correlació disminueix a 0,11; però en tots els casos és estadísticament significatiu. No obstant això, els mateixos autors prevenen que aquests resultats s'han d'interpretar amb precaució, ja que les correlacions varien segons el tipus de delinqüència analitzat. En efecte, la correlació entre família dissociada i delinqüència és molt feble per als delictes greus (furts, robatoris i comportaments violents); és una mica més forta per a les infraccions en matèria d'estupefaents (especialment per al consum de drogues toves) i aconseguen el seu punt màxim en les contravencions estatutàries.

Els últims anys les recerques han començat a prendre en consideració la creixent complexitat de les relacions familiars del món contemporani. Des d'un punt de vista teòric, la combinació de pares biològics i adoptius, padrastres i madrastres, guàrdies exclusives a un dels pares i guàrdies compartides, i caps de família homes i dones, pot donar lloc a una gran quantitat de tipus de famílies. A la pràctica, la majoria de les recerques no disposen de mostres prou grans per a crear tants subgrups –corresponents als diferents tipus de família– i aconseguir que aquests subgrups tinguin la grandària necessària per a fer anàlisis estadístiques. Així, una divisió possible és la que distingeix entre famílies intactes, monoparentals i recompostes. Una recerca realitzada a Suïssa en el marc de la segona Enquesta internacional de delinqüència revelada (ISR2-2) va trobar diferències significatives entre aquests tres tipus de família. Així, els adolescents de famílies recompostes estaven més sovint implicats en la delinqüència que els adolescents de famílies monoparentals, i aquests que els de famílies intactes (Aebi, Lucia i Egli, 2010). No obstant això, les diferències no eren de gran magnitud i, en particular, estaven també relacionades amb el clima familiar en aquests diferents tipus de famílies. Això ens porta a la distinció entre dinàmica familiar (la qualitat de les relacions entre els membres de la família) i estructura familiar. Per a operacionalitzar la dinàmica familiar, els criminòlegs utilitzen, en una enquesta de delinqüència autorevelada, preguntes sobre, per exemple, la manera com els fills es porten amb els pares, i sobre les eventuais disputes entre els pares. En la recerca esmentada, els adolescents de família recomposta presentaven, en general, resultats més negatius en aquestes dimensions que els adolescents de famílies monoparentals i intactes. Els resultats suggereixen que, si la dinàmica fos la mateixa en els diferents tipus de família, l'estructura no tindria importància. No obstant això, a la pràctica la dinàmica no és la mateixa. En el cas de les famílies recompostes, això es pot deure al fet que les relacions entre els fills d'un primer matrimoni i el nou company sentimental de la mare –que és en la majoria dels casos qui guarda la custòdia dels fills– poden ser difícils i complicar l'exercici d'una certa autoritat a l'hora de fixar límits en el comportament dels adolescents. Això implica que hi ha una certa interacció entre l'estructura i la dinàmica familiar. Abans d'acabar amb aquest tema, assenyalem que sovint es posa en relació l'augment dels divorcis amb el de les famílies parentals. No obstant això, és important puntualitzar que una bona part dels divorcis concerneixen parelles que no tenen fills menors, per la qual cosa el percentatge de famílies monoparentals és molt inferior al de parelles divorciades.

Per exemple, segons dades de l'INE, el 2007 hi havia a Espanya 421.000 famílies monoparentals, una xifra molt inferior a la que s'obtingria amb una estimació basada en un percentatge de divorcis del 50%.

Per acabar, assenyalem que els estudis empírics també troben correlacions entre la delinqüència de pares i fills (generalment es tracta en aquest cas d'estudis longitudinals en què s'han revelat dades tant dels pares com dels fills) i entre la delinqüència de diversos germans d'una mateixa família.

En matèria de política criminal, certs polítics de tendència conservadora han assenyalat que la correlació entre dissociació familiar i delinqüència es podria interpretar en el sentit que les subvencions atorgades a aquestes famílies amplifiquen la delinqüència, i que, per tant, s'haurien de reduir. Els resultats de les recerques empíriques suggereixen el contrari. Les famílies monoparentals tenen un estatus socioeconòmic inferior al de les famílies intactes –fins i tot amb una pensió alimentària, els ingressos de les famílies monoparentals són inferiors als de les famílies intactes–, la qual cosa les porta a viure sovint en barris menys afavorits i força el pare o la mare a càrrec d'aquestes famílies a buscar feines a temps complet, cosa que els fa estar moltes hores fora de la llar. Això significa que les ajudes a aquest tipus de famílies –que poden prendre diverses formes– s'haurien de multiplicar.

2. L'escola

L'escola –entesa aquí en un sentit ampli, que inclou tant l'escola primària com la secundària– no solament contribueix a l'educació dels nens i adolescents, sinó que també constitueix un important agent de socialització.

Les recerques empíriques constaten sistemàticament una correlació entre el fracàs escolar i la delinqüència.

Globalment, els adolescents que tenen problemes escolars acostumen a estar més implicats en comportaments antisocials que els que no presenten aquests problemes. Recordem aquí una vegada més que això no significa que tots els adolescents que tenen problemes escolars estan implicats en comportaments antisocials, sinó que, quan es compara el conjunt d'adolescents amb dificultats escolars amb el conjunt dels que no presenten aquestes dificultats, el primer conjunt presenta taxes de delinqüència superiors a les del segon. Per a operacionalitzar el fracàs escolar, els investigadors utilitzen com a indicadors, per exemple, l'abandó escolar, el fet de repetir un any d'estudis, les qualificacions baixes, el fet de detestar l'escola o les males relacions amb mestres i professors.

No obstant això, la correlació entre fracàs escolar i delinqüència no implica que el primer sigui la causa de la segona. Com hem assenyalat en el mòdul 2, les recerques transversals constaten que els dos fenòmens es presenten al mateix temps, però no permeten establir relacions causals. Des d'un punt de vista empíric, la causalitat podria ser inversa, en el sentit que la implicació en la delinqüència –amb el que aquesta comporta de temps passat fora de casa, de conflictes familiars si els pares la descobreixen i de rebuig d'altres adolescents convencionals– sigui la causa dels mals resultats escolars. També podria existir una tercera variable –per exemple, una supervisió familiar insuficient– que seria la causa de tots dos fenòmens.

Prenent en consideració els resultats de recerques longitudinals, Agnew (2009) considera que l'efecte causal del fracàs escolar sobre la delinqüència és modest i indirecte, en el sentit que el fet de no dedicar prou temps a l'escola deixa un temps lliure que permet freqüentar iguals i amics desviats. Al mateix temps, el fet que la relació sigui causal implica que els programes dedicats a millorar el rendiment escolar haurien de reduir al mateix temps la delinqüència, i aquest resultat ha estat corroborat en avaluar alguns programes. La clau es troba en el fet que els programes per a millorar el rendiment escolar intenten allunyar els adolescents de les “males companyies”, i aquestes són també les que sovint els inciten a participar en comportaments antisocials.

En la seva metaanàlisi de la relació entre els resultats acadèmics i la delinqüència, Maguin i Loeber (1996) van contrastar 42 articles que indicaven una associació transversal entre tots dos factors i 26 que indicaven una associació longitudinal, publicats entre 1970 i 1994, i també hi van incloure alguns estudis longitudinals. Els resultats de Maguin i Loeber (1996) es poden resumir així:

1) Com més baix és el rendiment escolar, més elevada és la implicació en la delinqüència. En les mostres analitzades pels autors, els adolescents amb un rendiment escolar baix tenien una probabilitat 2,1 vegades més elevada de cometre delictes que els que tenien un rendiment elevat. En particular, el 35% dels adolescents del primer grup correspon a la definició de delinqüent utilitzada per a aquests autors, davant el 20% del segon grup.

2) Els adolescents que presentaven els nivells més elevats d'incidència de la delinqüència, els que havien comès els delictes més greus i els que preferien els delictes violents als no violents presentaven nivells baixos de rendiment escolar. En general, aquest últim era també un bon indicador d'una iniciació primerenca en la delinqüència.

3) La correlació entre rendiment escolar baix i implicació en la delinqüència és més forta en els nois que en les noies.

4) En analitzar programes d'intervenció a l'escola que incloïen indicadors dels resultats acadèmics i la implicació en la delinqüència, els autors constaten que la millora en els resultats acadèmics s'esdevé al mateix temps o immediatament després de la disminució de la implicació en la delinqüència. En particular, els programes dedicats als adolescents en situació de risc que van obtenir els millors resultats tant en termes de rendiment escolar com de disminució de la delinqüència van ser els que es van concentrar a educar en el respecte per la llei i en l'ensenyament de l'autocontrol i les habilitats socials, i que es van dur a terme mitjançant intervencions a nivells múltiples (a l'escola, en el pla individual i en l'àmbit familiar).

5) Els autors identifiquen dos factors que actuen com a causa comuna del rendiment escolar baix i la implicació en la delinqüència: un nivell d'intel·ligència baix i la falta de concentració a l'escola. En canvi, el nivell socioeconòmic i els problemes previs de conducta no actuen com a causa comuna. Aquest resultat significa que els programes destinats a millorar la intel·ligència i la concentració a l'escola tindran efectes positius tant sobre la implicació en la delinqüència com sobre el rendiment escolar.

Finalment, assenyalem que les recerques empíriques ressenyades per Agnew (2009) suggereixen que les millors escoles s'acostumen a caracteritzar pel fet de tenir classes amb un nombre limitat d'estudiants, oferir-los bones condicions de treball i perspectives de futur, controlar la disciplina dels estudiants però recompensar al mateix temps els seus esforços, disposar de bons recursos econòmics i fomentar relacions cordials entre el sector administratiu i els

professors. Aquestes escoles es caracteritzen per presentar nivells de conflicte baixos (teoria de la tensió), supervisar adequadament els estudiants (teoria del control), promoure mètodes d'educació apropiats (teoria de l'aprenentatge social), evitar que els estudiants siguin qualificats de ganduls o problemàtics (teoria de l'etiquetatge), i oferir menys oportunitats per a la comissió d'actes desviats (teories situacionals). Tot això fa que els adolescents que assisteixen a aquestes escoles estiguin menys implicats en la delinqüència.

3. El barri

Tots sabem que a cada gran ciutat hi ha alguns barris més perillosos que altres. Històricament, el desenvolupament d'aquests barris està vinculat, a Europa, al creixement desmesurat de certes ciutats que es va produir a partir de la industrialització i a l'aparició del proletariat com a nova classe social. Les ciutats, amb les seves noves fàbriques, atreïen grans masses de treballadors rurals que rebien salaris miserables i que s'instal·laven en els barris que oferien habitatges amb lloguers moderats, o en nous barris que es creaven sense una clara planificació urbana. Al mateix temps, l'arribada d'aquests habitants produïa en molts casos l'èxode dels antics veïns cap a barris menys degradats, i el mateix camí seguien els nous habitants que aconseguïen millorar la seva situació econòmica. Així, aquests barris patien un procés de degradació progressiu. Les intervencions de l'estat durant bona part del segle XX consistien generalment en la construcció de grans blocs d'apartaments (que a Espanya rebien denominacions com *las 3.000 viviendas* o *las 500 viviendas*). Si bé aquests habitatges oferien millors condicions de vida, molts dels barris on es van construir es van transformar ràpidament en zones considerades com a perilloses. De fet, en algunes ciutats –per exemple, a Lió, França–, alguns dels grans edificis d'apartaments construïts anys enrere van ser enderrocats als anys noranta. En termes d'urbanisme, la solució no consisteix a aglutinar en el mateix barri totes les famílies que tenen problemes econòmics, sinó a distribuir els habitatges econòmics en diferents barris de la ciutat. Aquesta solució sovint la rebutgen els habitants de barris més acomodats, que temen una degradació de la zona on resideixen i una disminució del valor de les seves propietats, a causa del fet que les persones que disposen dels mitjans econòmics necessaris per a comprar-les començarien a evitar aquesta zona. En la premsa, es poden trobar nombrosos exemples de veïns que es manifesten contra la instal·lació al seu barri de persones de determinades ètnies, decidida, en molts casos, pels serveis socials que intenten millorar la situació general de la població. Ens trobem així davant un cercle viciós, en què la millor solució per a les famílies desfavorides és rebutjada per les que tenen una millor situació econòmica.

Els barris desfavorits són estudiats pels criminòlegs perquè, amb freqüència, molts dels delinqüents identificats pel sistema de justícia penal provenen d'aquests barris. En aquest context, la primera operació que s'ha de fer en iniciar una recerca consisteix a definir quins barris es consideren desfavorits. Generalment, per a definir aquests barris, els criminòlegs han pres en consideració tres dimensions: la població inestable, les dificultats econòmiques dels habitants, la presència de famílies dissociades i la degradació urbana. Durant la segona meitat del segle XX, l'augment de la immigració a l'Europa occidental va conduir també a prendre en consideració la presència de minories ètniques, una característica també estudiada als Estats Units des dels inicis de la criminologia, a causa de la llarga tradició d'immigració d'aquest país. No obs-

tant això, la majoria de les minories ètniques que componen la immigració es caracteritzen per presentar un nivell socioeconòmic més baix que el de la resta de la població. A la pràctica això comporta que l'efecte de la presència de minories ètniques desaparegui quan es pren en consideració el nivell socioeconòmic del barri.

Les dificultats econòmiques es poden operacionalitzar prenent en consideració, per exemple, el valor mitjà de compra o de lloguer de les propietats del barri, el salari mitjà dels seus habitants, el percentatge de desocupació o el percentatge de famílies que reben ajudes socials. La població inestable es pot operacionalitzar consultant els registres de les oficines d'empadronament per a observar la rotació de les persones que s'instal·len en aquests barris. L'interès per aquesta dimensió es va desenvolupar sota la influència d'recerques nord-americanes sobre immigrants que s'establien en un barri desfavorit i l'abandonaven tan bon punt els seus mitjans econòmics els permetien mudar-se a un barri millor. A l'Europa occidental, l'absència de polítiques d'immigració clares ha comportat que molts immigrants descartin la possibilitat d'integrar-se al país d'acollida, i també que molts estrangers es trobin en situació il·legal (quant a la distinció entre immigrants i estrangers, vegeu l'assignatura sobre immigració i delinqüència) i ni tan sols tinguin la possibilitat d'integrar-s'hi. En la majoria dels casos, aquests immigrants intenten llavors estalviar diners i tornar als països d'origen, una situació que no els incita a comprar una propietat o a mudar-se a barris on els lloguers són més cars. En conseqüència, la mobilitat d'aquestes persones sembla molt més reduïda que la que es va observar als Estats Units. La dissociació familiar es pot operacionalitzar prenent en consideració el percentatge de famílies monoparentals i recompostes entre les famílies del barri. Finalment, la degradació urbana es pot operacionalitzar mitjançant la presència de grafitis a les parets, d'escombraries als carrers, de prostitució i de venda de drogues. Això es pot fer mitjançant observacions realitzades pels investigadors o, com es va fer en la Segona enquesta internacional de delinqüència autorevelada (ISR-2), mitjançant preguntes realitzades als adolescents sobre la presència d'aquests elements en els seus barris.

Des d'un punt de vista metodològic, és evident que, cada vegada que es mesuren aquestes quatre dimensions, cal comparar la puntuació de diferents barris per tal de poder decidir quins són els que es poden considerar com a desfavorits. En cap cas no s'han de mesurar aquestes dimensions en un sol barri, considerat *a priori* desfavorit, perquè això deixaria la recerca sense punt de comparació.

Les recerques empíriques corroboren que els adolescents que viuen en barris desfavorits presenten globalment taxes de delinqüència més elevades que les dels joves que viuen en altres barris. Aquest resultat prové en general d'enquestes de delinqüència autorevelada, que classifiquen els joves segons el barri on viuen i comparen després les taxes de prevalença i d'incidència de la delinqüència d'aquests grups. Les recerques que han pres en consideració el

barri de residència dels adolescents detinguts per la policia, condemnats pels tribunals o institucionalitzats confirmen també una sobrerrepresentació dels que viuen en barris desfavorits.

Com es pot explicar aquesta correlació? Seguint la lògica d'Agnew (2009), podem dir que, en primer lloc, un barri degradat ofereix més oportunitats de cometre delictes o fer actes antisocials, com ara pintar grafitis, consumir o vendre drogues, o aprofitar la presència de drogoaddictes per a apoderar-se dels diners (**teories situacionals**). En segon lloc, la presència d'altres adolescents desviats pot afavorir també l'aprenentatge de la delinqüència i la racionalització de la comissió d'aquests actes (**teoria de l'aprenentatge social**). En tercer lloc, les dificultats econòmiques afavoreixen un estat d'estrès psicològic en els habitants del barri, que podria ser alliberat per mitjà de la delinqüència (**teoria de la tensió**). En quart lloc, en un barri perillós, el control social informal exercit pels veïns és inferior al que hi ha en altres barris, perquè les persones solen evitar, per exemple, les passejades nocturnes en aquests barris (**teoria del control**¹). En cinquè lloc, els adolescents que viuen en aquests barris tenen més probabilitats de ser considerats adolescents problemàtics, de manera que tindran dificultats per a trobar amics entre els adolescents convencionals i, al mateix temps, podrien ser controlats amb més freqüència per les patrulles policials que recorren els barris desfavorits (**teoria de l'etiquetatge**).

⁽¹⁾La relació entre la falta de control social informal i la degradació del barri ha estat estudiada també per la *teoria dels vidres trencats* (Wilson i Kelling, 1982) i de l'eficàcia col·lectiva (Sampson i Raudenbush, 1999).

Com veiem, les principals teories criminològiques proposen explicacions coherents sobre la relació entre barris desfavorits i implicació en la delinqüència.

Cal afegir que la presència d'adolescents desviats en un barri contribueix a la seva degradació, i així es genera un cercle viciós que, en amplificar les característiques negatives d'un barri, pot fer augmentar també la implicació en la delinqüència dels habitants d'aquest barri.

Els lectors hauran observat que en les nostres explicacions hem evitat assenyalar que els barris desfavorits presenten taxes de delinqüència més elevades que els altres barris. En canvi, hem indicat que els adolescents que viuen en aquests barris presenten taxes de delinqüència més elevades que altres adolescents. Això es deu al fet que molts delictes no són comesos a la zona de residència (per exemple, hi ha més víctimes propícies per a una estrebada al centre de la ciutat que en un barri perifèric) i que alguns delictes que són comesos al barri de residència (per exemple, les baralles entre grups d'adolescents) no són denunciats a la policia, de la qual sovint solen desconfiar els habitants del barri (en gran part per les raons que esgrimim en esmentar la teoria de l'etiquetatge). Les estadístiques policials informen sobre el lloc on es van cometre els delictes i no reflecteixen el lloc de residència dels autors d'aquests

delictes. Per aquest motiu, el centre d'una ciutat acostuma a presentar altes taxes de delinqüència que no signifiquen que en aquest lloc visqui una gran quantitat de delinqüents.

Finalment, assenyalem que el fet d'haver constatat que en els barris desfavorits hi ha més adolescents desviats que en els barris convencionals no ha d'induir en cap cas els lectors a generalitzar les conclusions i a considerar que cada adolescent que viu en aquest barri és més delinqüent que un adolescent que viu en un altre barri. Aquest raonament erroni, que consisteix a treure conclusions de micronivell (els individus) a partir de resultats de macronivell (el barri), es coneix com a *fal·làcia ecològica*. Un adolescent d'un barri desfavorit pot sobrepassar els límits imposats per aquest barri, ja que hi ha molts elements que poden actuar com a factors de protecció. Per exemple, l'educació rebuda en el si de la família i de l'escola pot dotar el jove d'un bagatge que li permeti obtenir una bona feina i realitzar-se personalment. En aquest sentit, les polítiques públiques de suport als barris desfavorits haurien de ser no solament una de les prioritats en matèria de política social, sinó també en matèria de política criminal.

4. Els iguals i les bandes juvenils

Quan els adolescents cometen delictes, en general ho fan en grup. Al mateix temps, els adolescents més implicats en la delinqüència solen tenir amics desviats. Aquesta última és una de les correlacions més robustes i constants en la recerca criminològica. Sovint s'ha explicat utilitzant la teoria de l'aprenentatge social. No obstant això, les recerques transversals no permeten establir clarament la causalitat. Un adolescent pot haver après dels seus amics com cometre delictes i racionalitzar-los, però també és possible que un adolescent que duu a terme comportaments antisocials prefereixi buscar amics amb un perfil similar –una cosa que passa en tots els dominis de la vida: a qui li agrada l'esport, per exemple, acostuma a buscar o trobar amics esportistes– o sigui rebutjat pels adolescents convencionals i s'hagi de conformar amb amics desviats. Al mateix temps és possible que hi hagi terceres variables –el fracàs escolar, la falta de supervisió parental, el barri on es viu– que causen tots dos fenòmens.

La criminologia s'ha interessat no solament per la presència d'amics desviats, sinó, de manera més general, per la d'**iguals** (que constitueixen una categoria més àmplia, ja que engloben tots els adolescents que envolten l'adolescent estudiat) desviats. Tots els companys de grau i els adolescents de la mateixa edat del barri són iguals, però només alguns d'ells són amics entre si. Alguns d'aquests grups formen bandes juvenils, i aquestes últimes s'han estudiat sovint. No obstant això, en parlar de bandes, convé ometre el concepte de causalitat. En efecte, com veurem de seguida, les definicions de bandes solen exigir que aquestes hagin comès delictes per tal de considerar-les com a tals. S'incorreria així en una tautologia si s'exigís que un grup cometi delictes per tal de considerar-lo una banda i després se sostingués que els delictes es cometien perquè l'adolescent forma part d'una banda.

Un dels grups de treball de la Societat Europea de Criminologia (European Society of Criminology), l'Eurogang Network (xarxa Eurogang), s'especialitza en l'estudi de les bandes a Europa, i ha definit una banda com “un grup durable de joves que passa molt temps al carrer i la implicació dels quals en la delinqüència forma part de la seva identitat de grup”. Es considera que calen almenys tres membres per a parlar d'un grup i que han d'haver passat almenys tres mesos junts perquè el grup es pugui considerar durable.

La xarxa Eurogang ha fet nombroses recerques, els principals resultats de les quals van ser resumits per Klein, Weerman i Thornberry (2006), que constaten que les bandes de carrer europees estan compostes principalment per minorïes ètniques o nacionals, que el seu desenvolupament és relativament recent i les que existeixen des de principis dels anys noranta encara no s'han estabilitzat. Al mateix temps, els membres d'aquestes bandes tenen taxes de comportaments violents –i s'impliquen en formes més greus de violència– que els qui

no són membres d'una banda. En particular, la correlació entre els comportaments violents i la pertinença a una banda és més forta per als delictes violents més greus. En aquest context, el comportament violent típic dels membres de bandes europees són les baralles. Comparades amb les bandes nord-americanes, les europees presenten taxes més baixes de violència, la qual cosa es podria deure al seu desenvolupament recent, a la restringida presència d'armes de foc i al fet que els grups europeus donen menys importància a la defensa del lloc físic que ocupa la banda.

5. Els mitjans de comunicació de massa

Els mitjans de comunicació de massa són instruments que permeten transmetre un missatge a un gran nombre de persones. A partir d'aquesta definició àmplia dels mitjans de comunicació, podem incloure-hi tots els instruments que permeten transmetre contingut escrit (per exemple, els llibres i la premsa), oral (la ràdio) o visual (per exemple el cinema i la televisió). Alguns mitjans combinen diferents tipus de comunicació (per exemple, una pel·lícula pot transmetre informació visual, oral i fins i tot escrita quan s'utilitzen, per exemple, subtítols) i s'acostumen a identificar com a **multimèdia**. Al segle XXI, el multimèdia per excel·lència és Internet.

Tots aquests mitjans poden ser utilitzats tant per a promoure el comportament prosocial com l'antisocial. La teoria de l'aprenentatge social –en la formulació contemporània– és la que semblaria explicar millor la influència dels mitjans sobre el comportament. Els mitjans presenten models que afavoreixen l'aprenentatge per imitació (aprenentatge vicari). No obstant això, hem vist que l'aprenentatge per imitació és una de les variables d'aquesta teoria que ha obtingut poc suport empíric en les recerques. Els mitjans de comunicació de massa també ofereixen ocasions de cometre delictes (teories situacionals). Internet, per exemple, es pot utilitzar per a assetjar una companya o un company d'escola, per a baixar il·legalment llibres o música, per a cometre estafes, per a difondre missatges racistes, etc. Assenyalem també que la teoria de l'etiquetatge s'ha interessat en el paper que han exercit els mitjans de comunicació en els processos de criminalització de certs comportaments, per exemple en el cas de les drogues. En aquest cas es parla de pànics morals (*moral panics*) per a identificar els moviments socials que es desenvolupen en certs moments amb el propòsit de protegir un cert ordre social davant una suposada amenaça. Moviments d'aquest tipus van conduir, per exemple, a la prohibició de l'alcohol als Estats Units.

Els mitjans de comunicació han originat també algunes campanyes de pànic moral. En realitat, la preocupació pels possibles efectes negatius dels mitjans no és recent. L'arribada de cada nou mitjà de comunicació ha estat generalment rebuda amb preocupació per alguns segments de la població.

Així, el 1936, Eisenberg presentava un estudi basat en una mostra de 3.000 nens novaiorquesos, en què assenyalava que la ràdio havia envaït les llars i els pares no sabien com controlar l'accés dels fills a aquest "nou" mitjà de comunicació, que havia sorgit als anys vint. El 1954, Fredric Wertham publicava el llibre *Seduction of the innocent: The influence of comic books on today's youth* ('La seducció dels innocents: La influència dels còmics en la joventut actual'), en què denunciava els efectes perversos d'històries tan populars com Superman, Batman i Robin, o Wonder Woman (la Dona Meravella). Superman, per

exemple, era acusat per Wertham de feixista, mentre que Batman, Robin i la Dona Meravella eren acusats de vehicular estereotips homosexuals. Wertham va comparèixer després com a expert davant el Subcomitè de Delinqüència Juvenil del Senat nord-americà i aquest Subcomitè, en l'informe final, va recomanar als editors de còmics que controlessin voluntàriament el contingut de les seves publicacions. Els editors, que havien format una associació (Comics Magazine Association of America) pocs mesos després de la publicació del llibre de Wertham, hi van respondre elaborant un Codi dels còmics, al qual van decidir sotmetre's voluntàriament. Aquest Codi exigia, per exemple, que el bé triomfés sistemàticament sobre el mal i que els delinqüents fossin castigats; que els delinqüents no fossin presentats amb *glamour* ni d'una manera que pogués crear simpatia o desig d'imitar-los, o que no s'hi incloguessin escenes excessivament violentes, ni sagnants, ni amb contingut sexual. Una cosa similar va passar amb les pel·lícules, per a les quals la seva Associació de Productors i Distribuïdors (Motion Pictures Producers and Distributors Association) va elaborar el denominat *codi Hays*, que porta el nom del senador William Hays, que també era el president d'aquesta Associació als anys trenta. Aquest codi es va aplicar de 1934 a 1966 i va inspirar, sens dubte, el Codi dels còmics que ja hem presentat. També va prohibir la representació positiva dels delictes i els delinqüents, i la nuesa i el sexe (és per aquest motiu que a les pel·lícules d'aquesta època, fins i tot els matrimonis s'han de presentar dormint en llits separats), entre altres coses. Com veiem, als Estats Units, els artistes prefereixen imposar-se una certa autocensura; mentre que a Espanya i en molts països de l'Amèrica Llatina la censura va ser imposada durant el segle XX per diferents governs autoritaris.

Les recerques empíriques que han utilitzat enquestes de delinqüència autorevelada per a comparar la visualització d'emissions violentes o la utilització de videojocs violents i la implicació en la delinqüència violenta solen trobar una correlació entre aquestes variables. És a dir, que els adolescents que diuen que miren més emissions violentes o juguen més sovint a videojocs violents solen reconèixer que han comès més delictes violents (p. ex. agressions) que els altres. No obstant això, aquestes recerques són de caràcter transversal (el qüestionari s'administra un dia determinat i conté totes les preguntes que s'utilitzaran en les anàlisis), la qual cosa impedeix establir clarament la relació causal entre aquestes variables. És el fet de mirar emissions violentes (o jugar a videojocs violents) el que provoca la delinqüència? O bé els adolescents violents prefereixen mirar emissions violentes i jugar a videojocs violents? Aquesta possible relació causal inversa no té res d'extraordinari, en la mesura que no és estrany que els adolescents que toquen, per exemple, un instrument musical, vegin més concerts clàssics transmesos per televisió que els seus companys.

Fins i tot amb una recerca transversal és problemàtic establir quina d'aquestes variables actua com a variable independent (causa) i quina com a dependent (efecte). D'una banda, la violència és omnipresent en els mitjans i, de l'altra, les recerques que han estudiat el comportament dels nens constaten que els comportaments violents apareixen durant els primers mesos de vida. Com

es determina llavors quina d'aquestes variables precedeix l'altra? En aquestes condicions, durant l'adolescència es podria parlar d'una causalitat circular, en el sentit que les emissions o els videojocs violents estimulen els comportaments agressius i aquests al seu torn inciten a consumir emissions i videojocs violents, entrant així en un cercle viciós. Una vegada més, es tracta d'un fenomen que es pot observar en altres àmbits. Per exemple, una jugadora de rugbi seguirà probablement les retransmissions dels partits d'aquest esport i intentarà posar en pràctica el que hagi observat la propera vegada que es trobi en el terreny de joc, i així successivament.

Al mateix temps, la relació entre mitjans de comunicació i delinqüència és apropiada per a recerques que utilitzin el mètode experimental. Es tracta en aquest cas de crear dos grups equivalents i exposar-ne un (grup experimental) a una emissió violenta (que actua com a estímul experimental) que no serà presentada a l'altre grup (grup testimoni o grup de control), mesurant, abans i després d'aplicar-hi l'estímul experimental, els comportaments agressius de tots dos grups.

Aquest model experimental el va començar a utilitzar als anys seixanta Albert Bandura (Bandura i Walters, 1963; Bandura, 1973) i encara manté la vigència. El grup experimental observa models que realitzen comportaments agressius, o mira emissions televisives o pel·lícules violentes, o juga a un videojoc violent. El grup testimoni no és exposat a models agressius, o bé observa una emissió prosocial o una pel·lícula romàntica, o juga a un videojoc no violent. Els resultats d'aquestes experiències indiquen que els grups exposats a la violència presenten immediatament després un comportament més agressiu que els grups testimoni. Aquests resultats corroboren la influència que l'observació de models violents pot tenir sobre el propi comportament **a curt termini**.

No obstant això, per a poder establir els efectes **a llarg termini** caldria perllongar l'experiment durant diversos anys, la qual cosa és inacceptable des del punt de vista ètic, i a més és impossible des del punt de vista pràctic. A títol d'exemple, esmentem que l'ètica exigeix que les persones que participen en un experiment no s'hi vegin afectades de manera permanent. En aquest sentit, s'acostuma a parlar de **reversibilitat** per a indicar que, en acabar l'experiment, la persona s'hauria de trobar en les mateixes condicions en què es trobava abans de participar-hi. Evidentment, aquesta condició no seria respectada si una persona desenvolupés una personalitat agressiva com a conseqüència d'una exposició perllongada a emissions violentes.

En resum, les recerques suggereixen que els mitjans de comunicació tenen un efecte moderat sobre la delinqüència. No obstant això, és necessari tenir sempre present que els espectadors interpretaran la violència en funció de la seva pròpia personalitat, les circumstàncies específiques en què es troben en el moment de veure les imatges, i el grau d'identificació amb els personatges.

Aquests resultats impliquen, a més, que l'efecte de catarsi que teòricament podrien exercir els mitjans, en permetre a l'espectador canalitzar les seves emocions per mitjà d'aquestes imatges en lloc d'actuar, no ha rebut suport empíric. És cert que aquest efecte és discutible fins i tot des d'un punt de vista teòric. Pensem, per exemple, en la publicitat. Si l'efecte de catarsi existís, n'hi hauria prou d'observar la imatge d'una persona consumint una beguda per a calmar la nostra set, de tal manera que la publicitat d'aquesta beguda podria fins i tot tenir un efecte negatiu. No obstant això, fins i tot les companyies més fermament establertes inverteixen una part substancial dels seus pressupostos en publicitat.

També cal assenyalar que una comparació entre l'efecte prosocial i l'efecte antisocial de la televisió suggereix que el primer podria ser més important que el segon, encara que la majoria de les recerques s'han centrat en aquest últim.

Finalment, esmentem que els mitjans de comunicació també han estat criticats per la manera com representen la delinqüència. Així, després d'una detallada ressenya de la bibliografia sobre les representacions de la delinqüència en els mitjans de comunicació al Regne Unit i als Estats Units, Reiner (2007) arriba a les conclusions següents:

- 1) Les notícies i les ficcions sobre la delinqüència ocupen un lloc preponderant en tots els mitjans de comunicació. Aquesta fascinació per la delinqüència ha estat constant en la història d'aquests mitjans, encara que sembla que augmenta en alguns d'ells.
- 2) La distribució dels diferents tipus de delinqüència en els mitjans de comunicació és inversa a la que sorgeix dels indicadors de la delinqüència: les notícies i les ficcions es concentren de manera desproporcionada en els delictes violents i greus contra les persones, que a la pràctica són minoritaris.
- 3) El perfil sociodemogràfic dels delinqüents i les víctimes en els mitjans de comunicació és incorrecte: en els mitjans de comunicació tots dos tenen una edat més avançada i un estatus socioeconòmic superior al que s'observa en el sistema de justícia penal; al mateix temps, els nens són presentats de manera desproporcionada com a autors i com a víctimes.
- 4) El risc de ser víctima d'un delictes és presentat de manera incorrecta en els mitjans de comunicació. D'una banda, s'exagera el risc de ser víctima d'un delictes violent, i, d'altra banda, es relativitza el risc de ser víctima d'un delictes contra la propietat.
- 5) Els mitjans de comunicació presenten una imatge equivocada de la policia i el sistema de justícia penal. En general se n'exageren l'eficàcia i la integritat, tot i que hi ha una tendència recent a criticar-los tots dos, tant en termes de la seva eficàcia com de la seva honestedat i el seu caràcter just.

6) S'observa una tendència recent a elaborar les històries sobre la delinqüència a partir de les víctimes individuals i del seu patiment.

Vista la influència dels mitjans de comunicació anglosaxons sobre els de la resta del món, no sembla exagerat afirmar que aquestes conclusions són relativament vàlides per a altres països occidentals, tant a Europa com a Amèrica. Les conseqüències d'aquesta representació distorsionada de la delinqüència no solament poden afectar el comportament de l'espectador (la sobrerepresentació de la violència pot engendrar comportaments agressius), sinó que també poden incrementar sense fonament el temor al delictes.

6. La prevenció de la delinqüència juvenil

Els programes de prevenció de la delinqüència juvenil són tan nombrosos que una revisió sistemàtica de tots és impossible. A més, la gran majoria dels programes de prevenció aplicats a l'Europa continental no han estat objecte d'avaluacions científiques rigoroses. Sovint, un programa es posa en marxa amb les millors intencions, però la falta d'avaluacions impedeix saber si ha estat eficaç –i en quina mesura–, o si ha resultat innocu, o fins i tot si ha tingut efectes contraproductius. D'aquesta manera, quan es produeix un canvi de política criminal i s'impulsa un canvi de programa, els responsables de l'antic programa no tenen arguments científics per a defensar-lo, encara que estiguin íntimament convençuts que ha estat eficaç.

Les avaluacions científiques de programes de prevenció de la delinqüència juvenil provenen en general de països anglosaxons i ens hi basarem en aquest capítol, que intenta presentar alguns dels programes que n'han demostrat l'eficàcia. En aquesta perspectiva, és possible classificar els programes existents en funció dels factors de risc que hem presentat en aquest mòdul. Així, trobem programes orientats a la família, a l'escola, al barri –que prenen en consideració el grup d'iguals– i programes multifactorials. En els propers paràgrafs indicarem breument, per a cada tipus d'orientació, les classes d'intervencions previstes i hi destacarem un o dos programes que n'han demostrat l'eficàcia, i indicarem els llocs en què és possible obtenir-ne una informació més detallada.

Pel que fa a la prevenció orientada a la família, hi ha programes que es poden aplicar abans del naixement, programes destinats a formar els pares, i teràpies familiars. Per exemple, el programa de Partenariat família-assistent (*Nurse-Family Program*), que consisteix a enviar assistents socials a visitar, ajudar i assessorar dones embarassades que es troben en situacions socioeconòmiques difícils, ha donat resultats molt positius (<http://www.nursefamilypartnership.org>).

En el marc de la prevenció orientada a l'escola, hi ha cursos que promouen el desenvolupament de les competències socials en els nens i adolescents, i programes focalitzats en la prevenció de certs comportaments com l'assetjament escolar. Un programa que ha demostrat la seva eficàcia és el *Perry Preschool Project*, que s'adreça a nens que tenen entre 3 i 4 anys d'edat i manifesten problemes d'aprenentatge. El programa dura dos anys, amb classes de 2 hores i mitja cada dia, cada dia de la setmana, durant 7 mesos a l'any. A més, els mestres visiten la llar dels nens cada setmana (www.highscope.org/research/perryproject/perrymain.htm)

Lectures recomanades

Pel que fa a les avaluacions sobre l'eficàcia dels programes de prevenció de la delinqüència, vegeu Eisner, Ribeaud i Bittel (2006), Sherman i altres (1997) i els *Blueprints of violence prevention* (Universitat de Colorado). <http://www.colorado.edu/cspv/blueprints/>.

Entre els programes orientats a la prevenció als barris podem destacar el programa “Comunitats que es preocupen” (“Communities that care”), que intenta reforçar els factors de protecció que podrien evitar que un adolescent s’impliqui en la delinqüència. El programa es desenvolupa en cinc fases: començar, organitzar-se, crear un perfil, crear un pla, i implementar i avaluar (<http://www.sdr.org/ctcresource/>).

Entre els programes multifactorials, assenyalem el programa *Germans grans / Germanes grans (Big Brothers / Big Sisters)*, que s’adreça a nens i adolescents de famílies monoparentals, proposant-los un mentor que passa amb ells entre 3 i 5 hores a la setmana (<http://www.bbbs.org>). També cal destacar la teràpia multisistèmica de Henggeler, que s’adreça a adolescents d’entre 12 i 17 anys i proposa intervencions individuals i familiars; s’ocupa de la relació del jove amb els seus pares i de la promoció de les seves competències socials (<http://www.mstservices.com/>).

Al marge d’aquests programes de prevenció de la delinqüència juvenil, que es concentren en els principals factors de risc de la delinqüència, hi ha un altre tipus de programes inspirats en l’anomenada *prevenció situacional*. El principal impulsor d’aquesta tècnica de prevenció és Ronald Clarke, coautor de la teoria de l’elecció racional (Clarke i Cornish, 2000). La prevenció situacional consisteix a reduir les ocasions de cometre delictes (p. ex. reforçant les mesures de seguretat a les cases i els comerços, augmentant la vigilància de certs espais o evitant que grups de joves es trobin en espais no supervisats). L’objectiu de la prevenció situacional és canviar els llocs en comptes de les persones. Com que es tracta d’un objectiu apropiat per a les intervencions policials – que no es poden centrar a desenvolupar l’autocontrol, reduir la tensió o evitar l’aprenentatge social de la delinqüència–, aquesta tècnica ha tingut una molt bona acollida entre les forces i els cossos de seguretat dels Estats Units i del Regne Unit, que la van adoptar i la van adaptar sota el títol de Policia Orientada a la Resolució de Problemes (Problem Oriented Police o POP). A això cal afegir que bona part d’aquestes intervencions de prevenció es van avaluar científicament i en la majoria dels casos l’avaluació va ser molt positiva. El web <http://www.popcenter.org/> presenta molts exemples concrets d’aplicació i avaluació de les tècniques de prevenció situacional. En particular, algunes de les guies publicades (<http://www.popcenter.org/guides>) es refereixen a problemes específics dels adolescents i en certs casos han estat traduïdes al castellà (<http://www.popcenter.org/library/translations/>).

Com es podrà observar en consultar les pàgines web suggerides, la prevenció situacional es concentra principalment a evitar que els delictes siguin comesos, i no a millorar les condicions de vida o les habilitats socials o cognitives dels adolescents problemàtics. Creiem llavors que la millor manera de reduir la delinqüència i de millorar al mateix temps la qualitat de vida dels adoles-

cents problemàtics i de la societat en general és adoptar polítiques criminals que combinin els diferents tipus de programes que s'han presentat en aquest capítol.

Resum

Una dinàmica familiar conflictiva augmenta la probabilitat que un adolescent es comporti de manera desviada.

El fracàs escolar augmenta la probabilitat que un adolescent es comporti de manera desviada.

Viure en un barri desfavorit augmenta la probabilitat que un adolescent es comporti de manera desviada.

Tenir amics desviats augmenta la probabilitat que un adolescent es comporti de manera desviada.

Els mitjans de comunicació de massa transmeten una imatge distorsionada de la delinqüència.

La representació de la violència en els mitjans de comunicació augmenta moderadament la probabilitat que els adolescents que observen aquestes imatges es comportin de manera desviada.

Exercicis d'autoavaluació

1. Les recerques recents consideren que, en estudiar la família, és necessari distingir...
 - a) entre família tradicional, família intacta i família monoparental.
 - b) entre família intacta, família monoparental i família recomposta.
 - c) entre família intacta i família monoparental.

2. Un nivell d'intel·ligència baix i la falta de concentració a l'escola...
 - a) disminueixen el rendiment escolar i la implicació en la delinqüència.
 - b) disminueixen el rendiment escolar.
 - c) disminueixen la implicació en la delinqüència.

3. Els barris desfavorits són estudiats pels criminòlegs perquè, sovint,...
 - a) molts d'aquests barris tenen una població estable.
 - b) molts dels delictes que arriben a coneixement del sistema de justícia penal es produeixen en aquests barris.
 - c) molts dels delinqüents que arriben a coneixement del sistema de justícia penal provenen d'aquests barris.

4. Quan els adolescents cometen delictes, en general actuen...
 - a) en grup.
 - b) sols.
 - c) amb adults.

5. Quin dels factors següents no forma part dels inclosos en la definició d'una banda per la xarxa Eurogang?
 - a) Passar molt de temps al carrer.
 - b) Que tingui almenys cinc membres.
 - c) Cometre delictes.

6. La correlació entre els comportaments violents i la pertinença a una banda és més forta pel que fa...
 - a) als delictes contra la propietat.
 - b) als delictes violents més greus.
 - c) a les contravencions estatutàries.

7. Els mitjans de comunicació de massa afavoreixen l'aprenentatge de la violència per mitjà del model d'aprenentatge...
 - a) vicari.
 - b) responent.
 - c) operant.

8. En el cas dels adolescents violents, la preferència per emissions violentes...
 - a) és la causa dels comportaments violents.
 - b) podria seguir un model de causalitat circular.
 - c) és conseqüència dels comportaments violents.

9. La relació entre observació de la violència en els mitjans i comportaments violents ha estat corroborada...
 - a) a llarg termini.
 - b) a curt i a llarg termini.
 - c) a curt termini.

10. Els programes de prevenció duts a terme a Espanya...
 - a) han demostrat ser eficaços.
 - b) han demostrat ser poc eficaços.

c) generalment no han estat avaluats científicament, per la qual cosa no es pot saber si són eficaços o no.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. b

2. a

3. c

4. a

5. b

6. b

7. a

8. b

9. c

10. c

Glossari

aprenentatge vicari *m* Aprenentatge que es realitza per imitació, és a dir, en el qual la persona observa i aquesta observació activa processos cognitius que li permeten comprendre la manera de dur a terme el comportament. L'aprenentatge vicari s'oposa a l'aprenentatge actiu, en què la persona actua.

autocontrol *m* Forma de control intern (els propis impulsos i reaccions), que consisteix en la capacitat de resistir als desitjos immediats.

cognitiu -iva *adj* Dit d'allò que pertany al coneixement, o que hi està relacionat, entès com el cúmul d'informació que es disposa gràcies a un procés d'aprenentatge o a l'experiència. En l'àmbit de la psicologia, la psicologia cognitiva s'encarrega de l'estudi dels mecanismes que estan involucrats en la creació de coneixement, des dels més simples fins als més complexos.

conflicte social *m* Conflicte que transcendeix el que és individual i procedeix de la mateixa estructura de la societat. Aquest procés s'inicia quan una part de la societat percep que l'altra part ha afectat o amenaça d'afectar de manera negativa algun dels seus interessos. El conflicte social és fruit de la convivència social.

contravencions estatutàries (status offenses) *f* En aquest context, comportaments que només es poden considerar com a antisocials perquè són realitzats per menors, és a dir, que estan vinculats a l'estatut, a la condició, de menor d'edat.

delinqüència juvenil *f* Conjunt dels comportaments antisocials dels menors d'edat.

determinisme *m* Teoria que suposa que l'evolució dels fenòmens naturals està completament determinada per les condicions inicials. En el pla individual, el determinisme sosté que el comportament humà està condicionat íntegrament per l'educació que rep, l'ambient i la societat en què viu.

dinàmica familiar *f* Maneig d'interaccions i relacions dels membres de la família que estructurin una determinada organització al grup, establint per al funcionament de la vida en família normes que regulin l'acompliment de tasques, funcions i rols de cadascun dels membres.

estructura familiar *f* Conjunt invisible de demandes funcionals que organitzen la manera com interactuen els membres d'una família, i que indiquen als membres com han de funcionar.

família dissociada *f* Família en què els progenitors estan separats o divorciats, o bé, almenys, un dels progenitors ha mort. Es tracta de famílies en què almenys un dels progenitors biològics està absent.

grounded theory *f* Teoria elaborada a partir de dades empíriques.

iguals *m pl* Grup que proporciona el context en què s'aprenen les habilitats socioemocionals (habilitats socials relacionades). Aquest concepte constitueix una categoria més àmplia que la d'amic, ja que engloba tots els adolescents que envolten l'adolescent estudiat.

ISRD-2 *f* Segona Enquesta internacional de delinqüència autorevelada (denominada també *enquesta d'autoinforme*), duta a terme el 2006. En aquest tipus d'enquestes se sol·licita als joves que confessin els delictes que han comès durant un cert lapse de temps.

lliure arbitri *m* Segons algunes doctrines filosòfiques, creença segons la qual l'ésser humà té el poder, mitjançant la reflexió, de triar i prendre les seves pròpies decisions.

programes de reforçament *m pl* Procés de l'aprenentatge que descriu la manera com els individus encadenen les conseqüències amb els comportaments duts a terme. Existeixen els programes de reforçament continu, en què la conseqüència es produeix cada vegada que es realitza l'acció, i els programes de reforçament intermitent, en què la conseqüència es produeix només algunes vegades. L'aprenentatge de la delinqüència funciona generalment amb programes de reforçament intermitent.

socialització *f* Procés segons el qual l'individu acull els elements socioculturals del seu ambient i els integra a la seva personalitat per tal d'adaptar-se a la societat. En aquest context podríem considerar la socialització com l'assumpció de l'estructura social en què neix un individu, i aprèn a diferenciar el que és acceptable (positiu) del que és inacceptable (negatiu) en el seu comportament. Aquest procés és factible gràcies als agents socials que es poden identificar, com la família, l'escola, els iguals i els mitjans de comunicació.

tensió *f* En el pla individual, estat anímic d'excitació, impaciència, esforç o exaltació, que en determinades circumstàncies pot provocar frustració o còlera. En el llenguatge popular contemporani, la paraula que s'utilitza com a sinònim de *tensió* sol ser *estrès*.

Bibliografia

Aebi, M. F. (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.

Aebi, M. F.; Lucia, S.; Egli N. (2010). "Famille et délinquance: La situation en Suisse selon les sondages de délinquance auto-reportée (ISRD) de 1992 et de 2006". A: A. Kuhn; F. Vogler; S. Steiner; V. Dittmann; C. Bessler (eds.). *Junge Menschen und Kriminalität/Les jeunes et la criminalité* (pàg. 163-207). Berne: Stämpfli.

Agnew, R. (2009). *Juvenile Delinquency: Causes and Control* (3a. ed.). Nova York / Oxford: Oxford University Press.

Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bandura, A.; Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. Nova York, NY: Holt Rinehart and Winston.

Busino, G. (1992). *La sociologie sens dessus dessous*. Ginebra: Droz.

Clarke, R. V.; Cornish, D. B. (2000). "Rational Choice". A: R. Paternoster; R. Bachman (eds.). *Explaining Crime and Criminals: Essays in Contemporary Criminological Theory* (pàg. 23-42). Los Angeles: Roxbury.

Eisenberg, A. L. (1936). *Children and radio programs: A study of more than three thousand children in the New York metropolitan area*. Nova York: Columbia University Press.

Eisner, M.; Ribeaud, D.; Bittel (2006). *Prévention de la violence chez les jeunes*. Berne: OFSP. <http://www.ekm.admin.ch/fr/documentation/doku/mat_jugendgewalt_f.pdf>

Ferreol, G. (ed.) (1995). *Dictionnaire de sociologie* (2a. ed.). París: Armand Colin.

Ferreol, G.; Noreck, J.-P. (1993). *Introduction à la sociologie* (3a. ed.). París: Armand Colin.

Klein, M. W.; Weerman, F. M.; Thornberry, T. P. (2006). "Street Gang Violence in Europe". *European Journal of Criminology* (vol. 3, núm. 4, pàg. 413-437).

Maguin, E.; Loeber, R. (1996). "Academic performance and delinquency". *Crime and Justice* (núm. 20, pàg. 145-264).

Reiner (2007). "Media Made Criminality". A: M. Maguire; R. Morgan; R. Reiner (eds). *The Oxford Handbook of Criminology* (4a. ed., pàg. 302-337). Oxford: Oxford University Press.

Sampson, R. J.; Raudenbush, S. W. (1999). "Systematic Social Observation of Public Spaces: A New Look at Disorder in Urban Neighborhoods". *American Journal of Sociology* (vol. 105, núm. 3, pàg. 603-651).

Sherman, L. W.; Gottfredson, D.; Mackenzie, D.; Eck, J.; Reuter, P.; Bushway, S. (1997). *What Works, What Doesn't, What's Promising?* A Report to the United States Congress. University of Maryland: Department of Criminology and Criminal Justice.

Wells, L. E.; Rankin, J. H. (1991). "Families and Delinquency: A Meta-Analysis of the Impact of Broken Homes". *Social Problems* (vol. 38, núm. 1, pàg. 71-93).

Wertham, F. (1954). *Seduction of the Innocent: The influence of Comic Books on Today's Youth*. Nova York: Rinehart & Co.

Wilson, J. Q.; Kelling, G. (1982, març). "Broken Windows: The police and neighbourhood safety". *The Atlantic Magazine* (pàg. 29-38).